

Norsu ja kieli

Muistan kuulleen joskus vanhan tarinan norsusta ja seitsemästä viisaasta miehestä. Nämä olivat menneet erämaahan kuolettamaan lihaansa ja etsimään totuutta. He olivat ajan tavan mukaan tuijottaneet aurinkoon niin pitkään, että olivat menettäneet näkönsä. Kun olo erämaassa oli käynyt vähitellen tukalaksi, he olivat päättäneet palata muiden ihmisten luo. Mutta sokeina he eksyivät väärään suuntaan ja päätyivät aavikon toiselle laidalle outoon maahan, jonka kieltä he vain vaivoin ymmärsivät. Siellä ollessaan he kuuluivat norsusta, ja koska se oli heille aivan outo eläin, he pyysivät hyviä ihmisiä viemään heidät norsun luo. Niin kävikin.

Seitsemän viisasta lähestyivät norsua ja alkoivat ilman näköä ottaa selvää, mimmoinen eläin se on. Sattuipa paikalle eräs heidän maanmiehensä, jota huvitti viisaiden into. Hän kysäisi nöyrää teeskennellen: »Oi viisaat, kertokaa, mimmoinen on norsu.» Se viisaista, joka sattui tunnustelemaan norsua kärsästä, sanoi norsun olevan kuin paksu käärme. Toinen, joka oli saanut otteen syöksyhampaasta, vertasi norsua suureen naudan sarveen. Se, joka piteli valtavaa eläintä jalasta, kuvasi norsun olevan kuin vankka pylvä tai paksu puu. Se viisas taas, joka oli asettunut norsun mahan alle, selitti norsun olevan kuin raskas pilvinen taivas, joka riippuu maan yllä kumeasti mouruten. Viides viisas oli saanut käteensä norsun hännän, ja hän vertasi eläintä piiskaan. Kuudes, joka oli nostettu norsun selkään, kertoi vaikutelmanaan, että eläin on kuin myhkyräinen kallio. Seitsemäs viisas oli luonteeltaan arka, ja hän ei ollut mennyt kuin muutaman askelen päähän norsusta. Hän kuvasi norsun vastahöystetyksi pelloksi, joka tuoksuu lämpimälle ja ruokaisalle.

Kuultuaan viisaiden vastaukset maanmies puhkesi ylistyksiin ja sanoi lopultakin saaneensa oikean tiedon norsun olemuksesta. Hänen poistuessaan viisaat kuuluivat etäämpää naurua, joka muistutti heitä maanmiehestä mutta joka ei voinut olla hänestä lähtöisin.

Tämä tarina tulee aina mieleeni, kun kuulen kiistelyä siitä, mitä kieli on ja mitä siinä saisi tutkia. Jollekulle kieli on vain korvin kuultavaa puhetta ja kaikki muu on toisarvoista. Toiselle kieli on ennen muuta geneihin kätket-

ty järjestelmä, jonka säännöt reaalistuvat puheessa ja ajattelussa. Kolmannelle kieli on semioottinen systeemi, joka opitaan yhteisössä ja jonka rakenne seuraa vain yhteisön ilmaisutarpeita. Neljännelle kieli on historiaa, johon sisältyvät muutokset vaativat selitystä mutta jonka eri vaiheet sillään ovat epäkiintoisia itsestäänselvyksiä. Ja niin edespäin. Kaikki tämmöiset näkemykset ovat jossain suhteessa oikeita mutta yksinomaisiksi totuuksiksi tarjottuina vääristelyä.

Kielen olemuksen ongelma pohjautuu kai siihen, että ihminen paitsi luo ja käyttää kieltä, myös on kieltä. Ja kieli vastaavasti on ihmistä. Ja ihminen on nimenomaan kielen kautta osa ihmisyhteisöä ja yhteisö puolestaan paljolti juuri kieltä. Periaatteessa kai voisi olla olemassa täysin yksityinen kieli – muistamme kaikki viimeisen kamassisamojedin –, jolla ihminen puhelee itsensä kanssa, mutta ilman kosketusta toisten ihmisten kieleen ei tämmöistä eikä muunlaista kieltä ei synny. Eihän ihminen opi edes kävelemään muiden mallilta. Kieli on syntynyt evoluution mittaan yhtä jalkaa ihmisen kanssa ja erottamattomaksi osaksi ihmistä.

Ja varmaa on, että ihmisellä on peritty valmius oppia ja luoda kieltä. Toinen asia on se, missä määrin vaikkapa syntaktiset säännönmukaisuudet ovat synnynnäisiä. Kielen synnynnäisyys enempää kuin kielen ehdoton sosiaalisuuskaan ei ole riidoin sen kanssa, että kieli on merkkisysteemi, joka voidaan periaatteessa kuvata tai korvata jollain toisella, yhtä rikkaalla merkkisysteemillä. Ja merkkisysteeminä kieli muuttuu ja varioi koko ajan käytössä. Käyttö puolestaan on osin puhetta muiden kanssa, osin kirjoittamista muille tai itselle, osin puhetta itsen kanssa. Luultavasti se on eniten puhetta itsen tai kuviteltujen ihmisten kanssa: ajattelua. Mitkä ovat ajattelun kielen erityispiirteet ja lainalaisuudet, se on tieteelle vielä jokseenkin selvittämätöntä. Kuten sekin, mikä on kielellisen ajattelun suhde muuhun ajatteluun ja voidaanko näiden välille vetää rajaa. Yhtä kaikki kielen ominaisuuksien, rakennepiirteiden ja funktioiden määrällä ei näytä olevan äärtä eikä rajaa.

Tarina ei kerro, mitä seitsemän sokeaa viisasta tekivät sen jälkeen, kun olivat havainneet kuvanneensa norsun aivan eri tavoin. Ehkä he viisaudessaan päätyivät siihen, että norsu on yhtä aikaa kuin käärme ja kuin sarvi ja kuin pylväs ja kuin pilvi ja kuin kallio ja kuin piiska ja kuin pelto. Jos he todella olivat viisaita, he kai tekivät tästä päätelmän, että tämmöinenkään luettelo ei anna kuin laihan kuvan norsun olemuksesta ja että norsu on siinäkin mielessä tyhjentyvätön, että on rajattomasti lähtökohtia ja näkökulmia, mistä norsua voidaan tarkastella.

MATTI LARJAVAARA